

Τα χρόνια του μολυβιού: Άνοδος και πτώση της τρομοκρατίας

Μία πρώτη ιστορική προσέγγιση με το ιταλικό τρομοκρατικό φαινόμενο της αριστεράς στην δεκαετία του '70

Μία πρώτη ιστορική προσέγγιση του ιταλικού τρομοκρατικού φαινομένου της περασμένης δεκαετίας παρουσιάζει πολλές και σημαντικές δυσκολίες. Όχι μόνον επειδή, από ιστοριογραφική άποψη, το χρονικό κατά κανόνα παρουσιάζει την τάση να συγχέεται με την ιστορία¹. Αλλά και γιατί οι καταστάσεις που καθορίστηκαν ύστερα από δέκα χρόνια ένοπλης πάλης στην Ιταλία ισχύουν ακόμη και σήμερα: είτε αρνητικά, σαν κρίση και απουσία του ανταγωνιστικού κινήματος, είτε θετικά, σαν επιδίωξη της έκτακτης νομοθεσίας. Κι αυτά, χωρίς θέβαια ν' αναφερθούμε στο τεράστιο πρόβλημα των χιλιάδων φυλακισμένων για εγκλήματα που ποινικά (όχι όμως, πάντα, και πολιτικά) συσχετίζονται με την τρομοκρατία².

Νομίζω όμως ότι για το ελληνικό κοινό μία τέτοιου είδους προσέγγιση καλύπτει ένα μεγάλο κενό πληροφόρησης, που ο ημερήσιος τύπος και τα υπόλοιπα μέσα μαζικής ενημέρωσης, από την φύση τους, δεν μπορούσαν να καλύψουν. Μία πληροφόρηση, λοιπόν, χρήσιμη όχι μόνον λόγω της επικαιρότητας του προβλήματος, αλλά γιατί η Ιταλία της περιόδου εκείνης υπήρξε και στην χώρα μας αντικείμενο πολλών και απαντών συζητήσεων που συχνά σκόνταψαν ακριβώς στην απλή άγνοια, ή, στις καλύτερες περιπτώσεις, σε μία καθαρά ιδεολογική προσέγγιση του φαινομένου.

Γι' αυτόν το λόγο το άρθρο αυτό αναγκαστικά κατέφυγε στην χρονολογική συνέχεια της σύρραξης μεταξύ του ένοπλου κόμματος και του «Κράτους» (εννοούμενο, γκραμσιστικά, σαν πλέγμα θεσμών, μηχανισμών και κοινωνίας), αφήνοντας στην ανάλυση μόνο ορι-

σμένα κεντρικά σημεία του χρονικού, όπου οι διαδικασίες δεν μπορούν να περιοριστούν στην αφήγηση γεγονότων, αλλά τα ίδια τα γεγονότα κρύβονται πίσω από πολύπλοκες και, άρα, αμφιλεγόμενες πολιτικές και κοινωνικές εξελίξεις.

Νομίζουμε ότι σήμερα το ιταλικό τρομοκρατικό φαινόμενο της δεκαετίας του '70 ολοκλήρωσε κι εξάντλησε μία συγκεκριμένη φάση της ιστορίας του. Από εδώ και μπρος ίσως να επανεμφανιστεί, αλλά με άλλες ιδιαιτερότητες, άλλη φύση, άλλο βάρος στον καθορισμό των εκάστοτε πολιτικών εξελίξεων.

Δεν επιμείναμε ιδιαίτερα στις ξεχωριστά τραυματικές σχέσεις μεταξύ της ένοπλης και της νόμιμης αριστεράς, παρόλο που ίσως το επίκεντρο της όλης υπόθεσης βρίσκεται ακριβώς εκεί. Ο λόγος είναι απλός: νομίζουμε ότι η ίδια η διαδοχή των γεγονότων μαρτυρά από μόνη της πόσο η ιταλική τρομοκρατία θρέφτηκε, στις απαρχές μόνον μεθοδολογικά, ύστερα όμως και πολιτικά, μακριά και αντίθετα από την συγκεκριμένη προβληματική της ιταλικής αριστεράς. Όταν το παλιό αριστεριστικό όνειρο της «αυθεντικής εκπροσώπησης» των ανταγωνιστικών αναγκών, οπλίζεται, τότε μεταμορφώνεται σε εφιάλη.

Διότι, είναι αλήθεια, το ιταλικό τρομοκρατικό φαινόμενο της δεκαετίας του '70, απ' την μια, δεν μπορεί να μην ενταχθεί στο ευρύτερο πλαίσιο των κινήματων αμφισβήτησης της περιόδου εκείνης³. Οι πολιτικές μορφές του, η γλώσσα που χρησιμοποίησε και οι στόχοι που επέλεξε, ανήκουν αναμφισβήτητα σ' εκείνη τη διφορούμενη κληρονομιά, κοινή στα κοινωνικά κινήματα της περιόδου εκείνης όχι μόνον στην Ιταλία⁴.

Απ' την άλλη, η ένοπλη πάλη είχε την δική της ιδιαιτερότητα που πρέπει να υπογραμμιστεί, τόσο στα πολιτικά όσο στα κοινωνικά της επακόλουθα. Διαφορετικά, κάθε προσπάθεια σύνδεσης μεταξύ της γενικότερης βίας των κινήματων και της οργανωμένης τρομοκρατικής βίας αποτελεί μία φενάκη, μία «νέμεση των νικητών» που οδηγεί σε εκστρατείες ποινικής και ιστοριογραφικής εξολόθρευσης μίας συγκεκριμένης ανταγωνιστικής (αλλά καθόλου τρομοκρατικής) μνήμης⁵.

Μεθοδολογικά, ορισμένοι ιταλοί μελετητές επιμένουν στην διαφορά μεταξύ της «τρομοκρατίας» και του ένοπλου κόμματος. Σύμφωνα με ορισμένες μαρτυρίες, ο ίδιος ο Άλντο Μόρο χρησιμοποιούσε την έκφραση «ένοπλο κόμμα»⁶. Σήμερα όμως οι δύο εκφράσεις φαίνονται φορτισμένες με την ίδια εννοιολογική αξία, τόσο που να τις θεωρούμε ταυτόσημες στο άρθρο αυτό. Το σημαντικό είναι να μην αποκρυφθεί η πολιτική στιγμή ενός παράνομου κινήματος, στιγμή πρωτεύουσας σημασίας για την κατανόηση του φαινομένου, που όμως συχνά υποβαθμίστηκε. Έτσι, προπαντός στην Ιταλία, μέσα στην δίνη της άμεσης πολιτικής διαμάχης και της στρατιωτικής σύγκρουσης, ορισμένα καίρια πολιτικά προβλήματα που η τρομοκρατία, μόνον με την ύπαρξη της συχνά, έθετε, κατά κανόνα αγνοήθηκαν.

Το πρώτο απ' αυτά είναι το πώς στην Ιταλία της περιόδου εκείνης η ένοπλη πάλη μπόρεσε να ριζώσει και να κερδίσει συναίνεση. Ακόμη και το 1980 κοινωνιολογικές μελέτες σε μεγάλα εργατικά κέντρα μαρτυρούσαν χώρους συναίνεσης που διακυμαινόταν μεταξύ του 25 και του 30% των ερωτηθέντων⁷.

Βέβαια, αυτό το γεγονός από μόνο του προσφέρεται για πολλές επεξηγήσεις. Μία πρώτη είναι ότι ορισμένοι εργατικοί τομείς είδαν στην τρομοκρατία μία συνέχεια της ένοπλης πάλης της ιστορικής αριστεράς και ιδιαίτερα του Ιταλικού Κομμουνιστικού Κόμματος⁸. Κι αυτή είναι η ιδεολογική όψη. Πολιτικά όμως, η μέθοδος της ένοπλης βίας αποτέλεσε μία ριζική ρήξη στους τρόπους παρέμβασης του κοινωνικού κινήματος της εποχής. Παράδοξα, λοιπόν, ενώ οι Ερυθρές Ταξιαρχίες κατάφεραν να έρθουν σε επαφή με ορισμένους παλαιμάχους διαφωνούντες κομμουνιστές, οι συνολικές σχέσεις τους με το μαζικό κίνημα, τις λογικές του και την στρατηγική του, γρήγορα έγιναν, όπως θα δούμε παρακάτω, ανταγωνιστικές. Και δεν είναι τυχαίο, ως προς αυτό, το γεγονός ότι όλες οι πολιτικές

κρίσεις που ξέσπασαν στο εσωτερικό τους περιστρέφονται ακριβώς γύρω από τον ακρογωνιαίο λίθο των «σχέσεων με το Κίνημα» (κι όταν αυτό δεν υπήρχε πια «με το κοινωνικό υποκείμενο»).

Η εκρηκτική αυτή αντίθεση ξέσπασε βίαια ύστερα από την δολοφονία του Άλντο Μόρο, όταν, με την στρατηγική της «επίθεσης στην καρδιά του Κράτους», οι Ερυθρές Ταξιαρχίες προώθησαν συνειδητά την υπόθεση της αυταρχικής σκλήρυνσης της ιταλικής δημοκρατίας, που θα ξεκαθάριζε το έδαφος από τις ενδιάμεσες καταστάσεις και θα εντόπιζε με σαφήνεια τις δύο αντικρουόμενες παρατάξεις.

Προφανώς μία τέτοια στρατηγική δεν μπορούσε να γίνει κατανοητή από μέρος ενός κινήματος και μιας αριστεράς που ακριβώς στο επίπεδο της ουσιαστικής δημοκρατίας είχε παίξει τα κυριότερα χαρτιά της και είχε αποκτήσει την ιδιαίτερη φυσιογνωμία της.

Παρόλα αυτά, πρέπει να προστεθεί ότι η τωρινή ήττα του τρομοκρατικού χώρου, εννοούμενη όχι μόνον σαν αποτυχία του να προκαλέσει μία γενικευμένη εμφύλια ρήξη, αλλά και σαν «επιτυχία» του στο να προκαλέσει τα αντίθετα ακριβώς αποτελέσματα, δεν πρέπει σήμερα να επισκιάσει το γεγονός ότι το ένοπλο κόμμα με ορισμένες συγκεκριμένες ενέργειες του προκάλεσε μία βαθειά πολιτική κρίση στην Ιταλία. Απ' την άλλη, η συμπεριφορά του πολιτικού κόσμου και των κατασταλτικών οργάνων στις πιο γνωστές τρομοκρατικές επιχειρήσεις ήταν συχνά αντιφατική, δυσνόητη, υστερόβουλη: «Οι πιο εντυπωσιακές επιχειρήσεις απαιτούσαν όχι μόνον την ύπαρξη μιας οργανωμένης ομάδας και κοινωνικών σημείων αναφοράς, αλλά και μία συμπεριφορά της πολιτικής εξουσίας και των υπηρεσιών ασφαλείας που φαινόταν να διευκολύνει εκείνες τις επιχειρήσεις, είτε από αμέλεια, είτε παίρνοντας αποφάσεις που έδειχναν να υποβοηθούν το ένοπλο κόμμα παρά να το καταπολεμούν»⁹.

Αφήνουμε κατά μέρος ορισμένες τοπικές πρωτοβουλίες που ξεκίνησαν και κατέληξαν στην καταστροφή, όπως την περίπτωση της ομάδας XXII Οκτωβρίου του Μάριο Ρότσι και Αουγκούστο Βιέλ στην Γένοβα το 1969 (δολοφόνησαν έναν κλητήρα σε ανταλλαγή πυροβολισμών κατά την διάρκεια ληστείας και συνελήφθησαν αμέσως). Οι απαρχές του τρομοκρατικού φαινομένου που μας ενδιαφέρει εδώ, συμπίπτουν με την γέννηση των Ερυθρών Ταξιαρχιών.

Η προϊστορία της οργάνωσης είναι και η πιο γνωστή περίοδος της: ένας τομέας αποτελείτο από διαφωνούντα μέλη της Κομμουνιστικής νεολαίας FGCI στο Ρήγιο της Αιμιλίας, που συγκροτήθηκαν κάτω από την καθοδήγηση του Ρομπέρτο Φραντσεσκί. Ο δεύτερος και σημαντικότερος τομέας προήλθε από μαρξιστικές - λενινιστικές εμπειρίες στην περίοδο '68-'69, στην σχολή Κοινωνιολογίας στο πανεπιστήμιο του Τρέντο, στις οποίες ηγετικό ρόλο έπαιξαν ο Ρενάτο Κούρτσο και η Μαργκερίτα Καγκόλ. Αυτή η ίδια ιστορική ηγετική ομάδα πάντα υποστήριξε όμως, ότι οι Ερυθρές Ταξιαρχίες «γεννήθηκαν σε επαφή με το προλεταριάτο του Μιλάνου, στους αγώνες για το στεγαστικό και στα εργοστάσια», κυρίως στην Πιρέλλι και στην Sit Siemens¹⁰.

Το όνομα Ερυθρές Ταξιαρχίες έκανε για πρώτη φορά την εμφάνιση του ακριβώς στην Sit Siemens στις 17 Σεπτεμβρίου του 1970, αναλαμβάνοντας την ευθύνη για τον εμπρησμό του αυτοκινήτου ενός στελέχους του εργοστασίου. Η γέννηση της οργάνωσης όμως αναγγέλθηκε από το νόμιμο περιοδικό, «Sinistra Proletaria», στις 20 Οκτωβρίου.

Από τότε, τόσο στην Sit Siemens όσο και στην Πιρέλλι, πυρπολήθηκε σημαντικός αριθμός αυτοκινήτων και φορτηγών που μετέφεραν εμπορεύματα. Τον Απρίλιο του '71 η νόμιμη πτέρυγα της οργάνωσης - «Μητροπολιτική Πολιτική Επιτροπή», αργότερα «Προλεταριακή Αριστερά» - κυκλοφόρησε το μοναδικό τεύχος του περιοδικού «Nuova Resistenza», που ανήγγειλε την «ανάπτυξη του αντάρτικου σαν κυρίαρχη μορφή πάλης».

Το όνομα των Ερυθρών Ταξιαρχιών όμως άρχισε να γίνεται γνωστό και έξω απ' το Μι-

λάνο μόνον μετά τις 3 Μαρτίου του 1972, όταν οι Ε.Τ. απήγαγαν για λίγες ώρες και φωτογράφησαν με το πιστόλι στον κρόταφο τον Ιντάλγκο Μακκιαρίνι, διευθυντικό στέλεχος της Sit Siemens. Την πρώτη αυτή απαγωγή οργάνωσε και πραγματοποίησε ο ιστορικός πυρήνας, στον οποίο είχαν στο μεταξύ προστεθεί ο Μάριο Μορέττι, ο Κορράντο Αλούνι, η Μπάρμπαρα Μπαλτσαράνι και μερικοί πρώην αντιπρόσωποι στα εργοστασιακά συμβούλια κατά το «θερμό φθινόπωρο» του '69.

Αυτή η πρώτη σε μεγάλη κλίμακα επιχείρηση αντιμετώπιστηκε με καχυποψία απ' την αριστερά, που φαινόταν πεπεισμένη ότι οι Ε.Τ. ήταν μία επιπόνη των υπηρεσιών ασφαλείας. Η κυβέρνηση αντίθετα μάλλον τις πήρε στα σοβαρά αφού ήδη το 1972 οι Καραμπινιέροι δημιούργησαν έναν ειδικό αντιτρομοκρατικό πυρήνα με επί κεφαλής τον συνταγματάρχη, τότε, Κάρλο Αλμπέρτο Ντάλλα Κιέζα. Τον Μάιο του ίδιου χρόνου ανακαλύφθηκε και η πρώτη παράνομη γιάφκα των Ε.Τ. στο Μιλάνο και φαίνεται ότι μόνο τότε η οργάνωση έκανε τελειωτικά την επιλογή της παρανομίας. Στο μεταξύ, στις 15 Μαρτίου είχε σκοτωθεί και ο εκδότης Τζαντζάκομο Φελτρινέλλι, σύμφωνα με την αστυνομία ενώ τοποθετούσε βόμβα σε καλωδιοφόρο στύλο στο Σεγκράτε, λίγα χιλιόμετρα έξω από το Μιλάνο, και αυτό προκάλεσε και την διάλυση της παράνομης οργάνωσης GAP («Ομάδες Ανάρктиκης Δράσης») που ο ίδιος είχε σχηματίσει¹¹.

Οι Ε.Τ. όμως κατάφεραν να απλωθούν στην Γένοβα¹² και στο Τορίνο όπου στις 26 Νοεμβρίου επανεμφανίστηκαν, μετά από απουσία έξι μηνών, πυρπολώντας ταυτόχρονα 6 αυτοκίνητα στελεχών της ΦΙΑΤ, ενώ οι εργάτες ήταν σε απεργία για την ανανέωση των συλλογικών συμβάσεων. Η δεύτερη απαγωγή των Ε.Τ. πραγματοποιήθηκε στις 12 Φεβρουαρίου του 1973, όταν απήγαγαν και άφησαν μετά από λίγες ώρες, αλυσσοδεμένο στα κάγκελα της ΦΙΑΤ τον επαρχιακό γραμματέα του νεοφασιστικού συνδικάτου CISNAL, Μπρούνο Λάμπιατε. Έντονη εντύπωση προκάλεσε το γεγονός ότι κανείς από τους εργάτες που έμπαιναν στο εργοστάσιο δεν ειδοποίησε την αστυνομία για την παρουσία του αλυσσοδεμένου συνδικαλιστή στα κάγκελα. Στις 26 Ιουνίου το ίδιο σενάριο επαναλήφθηκε με τον διευθυντή της Άλφα Ρομέο Μικέλε Μινκούτσι. Στις 10 Δεκεμβρίου όμως οι Ε.Τ. απήγαγαν τον υπεύθυνο προσωπικού της ΦΙΑΤ Έττορε Αμέριο, που κρατήθηκε για 8 μέρες και στο τέλος απελευθερώθηκε χωρίς όρους.

Το ποιοτικό άλμα στις τρομοκρατικές απαγωγές πραγματοποιήθηκε το 1974, ενώ η Ιταλία διχάστηκε με την ευκαιρία του δημοψηφίσματος για την κατάργηση του διαζυγίου, που προώθησαν η Χριστιανοδημοκρατία και η καθολική ιεραρχία. Στις 18 Απριλίου απήχθη από τις Ε.Τ. ο δικαστής Μάριο Σότσι που παρέμεινε στα χέρια των τρομοκρατών μέχρι στις 23 Μαΐου, όταν το καθολικό μέτωπο είχε πια ηττηθεί στο δημοψήφισμα. Κατά την διάρκεια της απαγωγής, που σήμανε και την είσοδο των Ε.Τ. στον κόσμο των μαζικών μέσων ενημέρωσης, οι απαγωγείς απαίτησαν την απελευθέρωση των φυλακισμένων πρωτο-τρομοκρατών της ομάδας XXII Οκτωβρίου. Φαίνεται ότι οι διαπραγματεύσεις κόντευαν να καταλήξουν, όταν επενέθη ο εισαγγελέας της Γένοβας Φραντσέσκο Κόκο και τις διέκοψε.

Ο Σότσι όμως απελευθερώθηκε πάλι χωρίς αντίτιμο. Αυτή η προπαγανδιστική επιτυχία των Ε.Τ. αντισταθμίστηκε στις 8 Σεπτεμβρίου με τη σύλληψη, από τον αντιτρομοκρατικό πυρήνα των Καραμπινιέρων, του Κούρτσο και του Φραντσεσκί. Η σύλληψη αυτή επιτεύχθηκε χάρις στη συνεργασία του καλόγερου Τζιρόττο που είχε γίνει γνωστός σαν «καλόγερος πολυβόλο». Ο Τζιρόττο είχε από καιρό διεισδύσει στις Ε.Τ. για λογαριασμό των Καραμπινιέρων¹³. Στις 15 Οκτωβρίου εντοπίστηκε και η σημαντική γιάφκα στο χωριό Ρομπιάνο και συνελήφθησαν ο Ρομπέρτο Ονιμπένε και Φαμπρίτσιο Πέλλι (που θα πεθάνει μετά από χρόνια στην φυλακή), ενώ κατάφερε να ξεφύγει η Σουζάννα Ρονκόλι.

Ο Κούρτσο φυλακίστηκε στην φυλακή του Καζάλ Μονφερράτο απ' όπου απέδρασε με

μεγάλη ευκολία στις 18 Φεβρουαρίου 1975, για να συμμετάσχει αργότερα στην αποτυχημένη απαγωγή του βιομήχανου Γκαλλαρίνο Γκάντσα. Ο βιομήχανος απελευθερώθηκε σχεδόν αμέσως απ' τους Καραμπινιέρους: στην ανταλλαγή πυροβολισμών σκοτώθηκε η συντρόφισσα του Κούρτσο Μάρα Καγκόλ.

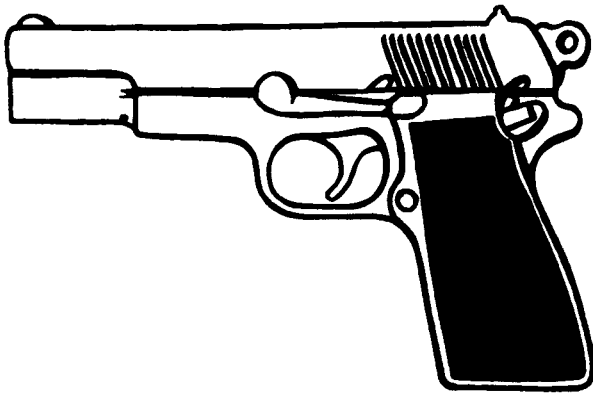
Ο Κούρτσο έπεσε οριστικά στα χέρια της αστυνομίας στις 18 Ιανουαρίου 1976, μαζί με την Νάντια Μαντοβάνι και άλλους τρεις συντρόφους του. Μέχρι τότε οι Ε.Τ. είχαν πραγματοποιήσει και μία άλλη απαγωγή, εκείνη του ηγετικού στελέχους της χαλυουργείας Ανσάλντο της Γένοβας, Βιντσέντσο Καζαμπόνα, που αφέθηκε ελεύθερος μετά από την καταβολή λίτρων.

Σ' αυτήν την πρώτη περίοδο της τρομοκρατικής δράσης οι τρομοκράτες δεν πυροβόλησαν ποτέ εν ψυχρώ, αλλά μόνον σε συγκρούσεις με την αστυνομία. Η μόνη δολοφονία ήταν, σύμφωνα με τον χαρακτηρισμό των ίδιων των Ε.Τ. «ατύχημα κατά την διάρκεια των εργασιών»: στις 17 Ιουνίου 1974 δύο μέλη των Ε.Τ. πυροβόλησαν και σκότωσαν εν ψυχρώ δύο νεοφασίστες που τους αιφνidiάσαν ενώ «πραγματοποιούσαν έρευνα» στα επαρχιακά γραφεία του νεοφασιστικού κόμματος MSI στην Πάντοβα.

Η αντεπίθεση των Καραμπινιέρων ήταν αποτελεσματική, τόσο που στις αρχές του 1976 ο ιστορικός πυρήνας των Ε.Τ. είχε στην ουσία διαλυθεί.

Τα αποτελέσματα αυτής της πρώτης περιόδου «ένοπλης προπαγάνδας» των Ε.Τ. δεν υπήρξαν σε μεγάλο βαθμό αποσταθεροποιητικά για την αριστερά: η ιταλική κοινή γνώμη ήταν ακόμη αθέβαιη για την πραγματική φύση των Ε.Τ. και υποπευδόνταν τις μυστικές υπηρεσίες κατά πολύ εκτεθειμένες με την προηγούμενη δεξιά τρομοκρατία των μεγάλων μαζικών σφαγών.

Οι ίδιες εκτιμήσεις ισχύουν και για τους Ένοπλους Προλεταριακούς Πυρήνες (NAP) που γεννήθηκαν από τις εμπειρίες που είχαν ορισμένοι φοιτητές της εξωκοινοβουλευτικής οργάνωσης Lotta Continua («Συνεχής Πάλη») στη Νάπολι, στο περιβάλλον των φυλακισμένων και προπαντός εκείνων που συμμετείχαν στο ακροαριστερό κίνημα «Της Γης οι Κολασμένοι». Τον Μάιο του 1975 οι NAP, καθοδηγούμενοι από τον Ντομένικο ντέλλι

Μπερίνι, τον Τζόρτζο Πανιτζάρι και τον Πασκουάλε Αμπατάντζελο, έκαναν ξαφνικά την εμφάνιση τους σε πανιταλικό επίπεδο, απαγάγοντας τον δικαστή Πασκουάλε ντι Τζεννάρο. Για την απελευθέρωση του ζήτησαν την αποφυλάκιση κρατουμένων και ποινικού δικαίου. Παράλληλα με την απαγωγή, ομάδα των NAP οργάνωσε εξέγερση των φυλακισμένων στην φυλακή της Αλεξάνδρειας. Οι αντιτρομοκρατικοί πυρήνες του Ντάλλα Κιέζα προτίμησαν να καταφύγουν στην μέθοδο της πυγμής: έκαναν έφοδο στην φυλακή και προκάλεσαν τον θάνατο επτά μεταξύ ομήρων και εξεγερμένων. Ο δικαστής στο τέλος αφέθηκε ελεύθερος.

Είναι στην καρδιά της κρίσιμης προεκλογικής εκστρατείας για τις βουλευτικές εκλογές της 20 Ιουνίου 1976, ενώ όλη η Ιταλία ανέμενε το αποτέλεσμα της μονομαχίας μεταξύ χριστιανοδημοκρατών και κομμουνιστών, που οι Ε.Τ. πραγματοποίησαν την πρώτη δολοφονική ενέδρα τους: το θύμα ήταν ο αρχιεπισκοπικός της Γένοβας Φραντσέσκο Κόκο και ο οδηγός του¹⁴. Ένα χρόνο αργότερα δολοφονήθηκε και ο πρόεδρος του δικηγορικού συλλόγου του Τορίνου, Κρότσε, για να ματαιωθεί η δίκη εναντίον του ιστορικού πυρήνα.

Μία υπόθεση συνδέει αυτή την ριζική αλλαγή στις μεθόδους της οργάνωσης με την επικράτηση, στην ηγεσία της, πρώτα του Κορράντο Αλουίνι (που μετά το '77 θα αυτονομηθεί), κι ύστερα του Μάριο Μορέτι¹⁵.

Στην περίοδο αυτή, κοντά στις σημαντικότερες τρομοκρατικές ενέργειες που αναφέραμε, συνεχίστηκαν και τα δευτερεύουσας σημασίας επεισόδια, όπως πυρπολήσεις των αυτοκινήτων των διευθυντών της ΦΙΑΤ. Γρήγορα όμως οι μικρο-απόπειρες αυτές αφέθηκαν σε νεογέννητες οργανώσεις που μόλις τότε, στα τέλη του '76, έκαναν την εμφάνιση τους: αυτή είναι η περίπτωση της Πρώτης Γραμμής που δημιουργήθηκε στο Μιλάνο από πρώην στελέχη της «επιτροπής περιφρούρησης» (ή, επισημότερα, «ισχύος») της Lotta Continua.

Παρόλη όμως την δολοφονία του Κόκο και τις ενδείξεις ότι οι Ε.Τ. αναδιοργανώνονται, στις εκλογές της 20 Ιουνίου 1976 η αριστερά έφτασε συνολικά το 47%, ενώ η Χριστιανοδημοκρατία παρέμεινε στο 38%. Πρέπει επίσης να αναφερθεί το αποτέλεσμα του ψηφοδελτίου της άκρας αριστεράς «Προλεταριακή Δημοκρατία» (στο οποίο συμμετείχαν το Κόμμα Προλεταριακής Ενότητας PDUP, η Εργατική Πρωτοπορία, και η Lotta Continua). Το αποτέλεσμα του ακροαριστερού ψηφοδελτίου ήταν απογοητευτικό: μόνον το 1,5%. Το πρώτο αποτέλεσμα ήταν η αυτοδιάλυση της L.C. τον Οκτώβριο στο Ρίμινι. Τότε, κάτω από την καθοδήγηση του Ρομπέρτο Σάνταλο, η επιτροπή «ισχύος», που ήταν ήδη στο περιθώριο της οργάνωσης για τον «μιλιταρισμό» της, άρχισε να τις προετοιμασίες για την ένοπλη πάλη.

Το 1976 όμως ξέσπασε κι ένα άλλο φαινόμενο που έμμεσα θα τροφοδοτήσει τις ομάδες της διάχυτης τρομοκρατίας, δύο χρόνια αργότερα. Πρόκειται για το κίνημα που προωθούσαν οι «λέσχες του νεανικού προλεταριάτου» που, μετά από μήνες μικρο-αντάρτικου, έδωσαν πραγματική μάχη με την αστυνομία το θράδυ της 7 Δεκεμβρίου εμποδίζοντας τα πολυτελή εγκαίνια της σαιζόν στην Σκάλα του Μιλάνου.

Στην ιδρυτική ομάδα της Πρώτης Γραμμής συμμετείχαν, πέρα από την ομάδα Σάνταλο-Ντονάτ Κατέν που διέμενε στο Τορίνο, και η Σουζάννα Ρονκόι, ο Φαμπρίσιο Τζίνι και ο Μάρκο Φατζάνο, στους οποίους αργότερα προστέθηκαν ο Μωρίς Μπινιάμι, ο Σέρτζο Σέτζο και ο Ρομπέρτο Ρόσσο, που θα αναλάβει το ρόλο του θεωρητικού της ομάδας.

Η Πρώτη Γραμμή εμφανίστηκε ήδη απ' την αρχή φιλοδοξώντας να παίξει τον ρόλο της «ένοπλης πρωτοπορίας» του μιλανέζικου νεανικού κινήματος, σε πολεμική με τον «δογματισμό» των Ε.Τ. Αυτή η διαφορετική αντίληψη της Πρώτης Γραμμής έγινε πιο εμφανής το '77, όταν η οργάνωση προσπάθησε να διασυνδεθεί, διά μέσου πάντα των ένοπλων ενεργειών της, με το κίνημα που ξέσπασε εκείνη την χρονιά στα πανεπιστήμια της Ρώμης, της Μπολόνια, της Πάντοβα και αλλού. Αξίζει να αναφερθεί ότι το κίνημα του '77

ήταν ουσιαστικά ανύπαρκτο στο Μιλάνο, όπου στην ουσία αντιπροσωπευόταν, με τρόπο βέβαια μονόπλευρο, από τις Επαναστατικές Κομμουνιστικές Επιτροπές (C O.CO.RI) του αυτόνομου ηγέτη Ορέστε Σκαλτσόνε.

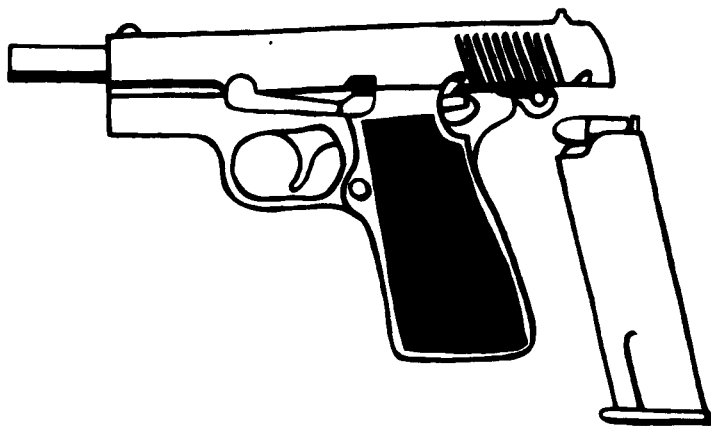
Ακριβώς αυτή η απουσία του κινήματος του '77, η διαφορούμενη τακτική και η περιορισμένη απήχηση της μιλανέζικης Αυτονομίας σίγουρα υποβοηθήσαν στο να επιταχύνουν την επιλογή της ένοπλης πάλης από μέρους της ομάδας που δημιούργησε την Πρώτη Γραμμή. Απ' όλο τον πλούτο του κινήματος του '77, πράγματι, φαίνεται ότι στο Μιλάνο έφτασαν μόνον μερικοί μακρινοί αντίλαλοι.

Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι η ομάδα που συγκροτούσε εκείνη την περίοδο την Πρώτη Γραμμή διέδωσε, μέσω της εφημερίδας της «Senza Tregua» ότι η πανιταλική διαδήλωση της 12 Μαρτίου στην Ρώμη, ήταν προοίμιο «γενικής εξέγερσης» και «επαναστατικής κατάληψης» της πρωτεύουσας. Αυτή η παιδαριώδης αντίληψη, που είχε προκαλέσει την συρροή όλων σχεδόν των ένοπλων ομάδων στις 12 Μαρτίου στην Ρώμη, δεν γεννήθηκε στις γραμμές του ένοπλου κόμματος. Αλλά, καθόλου τυχαία, είχε μεγάλη απήχηση στους τρομοκράτες In Fieri του Μιλάνου.

Πρέπει επίσης να υπογραμμιστεί και ο ρόλος της Αυτονομίας στο κίνημα του '77. Η Αυτονομία ήδη από το '75 μιλούσε στις αναλύσεις της για «μαζική παρανομία», σύνθημα που το '77 μεταφράστηκε στην συστηματική χρήση πυροβόλων όπλων στις διαδηλώσεις, «προλεταριακές απαλλοτριώσεις» καταστημάτων, βανδαλισμούς, κ.α. Ενέργειες που στο θεωρητικό επίπεδο συνοδεύονταν από μία συσκοτίση των ίδιων των διαφορών του Αυτόνομου χώρου με το ένοπλο κόμμα. Δεν εξηγείται αλλιώς γιατί ακόμη μέχρι την απαγωγή του Μόρο, όχι ακραίες «ανεξέλεγκτες» ομάδες, αλλά η Αυτονομία στο σύνολο της εξακολουθούσε να ρίχνει συνθήματα υπέρ των Ερυθρών Ταξιαρχιών και της ένοπλης δράσης¹⁶.

Αυτή η σχιζοφρενική τακτική της Αυτονομίας προκάλεσε τον χειμώνα 77-78 την διαρροή εκατοντάδων οπαδών της και την δημιουργία του χώρου της «διάχυτης τρομοκρατίας», με εκατοντάδες μικρο-ομάδες που επέλεξαν την ένοπλη δράση.

Σημαντικές ήταν και οι ταυτόχρονες εξελίξεις στο πολιτικό επίπεδο. Ο χριστιανοδημο-

κράτης Τζούλιο Αντρεότι τον Αύγουστο του '76 είχε καταφέρει να κερδίσει, για πρώτη φορά, την αποχή του ΙΚΚ στην ψήφο εμπιστοσύνης για την κυβέρνηση του. Τον Ιούλιο του '77 δημιουργήθηκε νέα κυβέρνηση «εθνικής αλληλεγγύης» με επί κεφαλής πάλι τον Αντρεότι, και το ΙΚΚ σε μία κατάσταση που τότε χαρακτηρίστηκε «μη καταψήφισης» της κυβέρνησης.

Αυτό το γεγονός δεν ήταν βέβαια χωρίς επιπτώσεις για την αριστερά: το ΙΚΚ έκανε μεγάλες προσπάθειες για να συγκρατήσει το κύμα απογοήτευσης που, μετά τις μεγάλες επιτυχίες του 75-76, είχε αρχίσει να διαπερνά τις γραμμές του.

Εκείνη ακριβώς την περίοδο οι Ε.Τ. έβαλαν στο στόχαστρο τους δημοσιογράφους. Ο ένας μετά τον άλλο πυροβολήθηκαν στα πόδια ο διευθυντής της γενοδέξικης εφημερίδας «Secolo XIX», ο διευθυντής της εφημερίδας του Μιλάνου «Il Giornale Nuovo» κι ένας συντάκτης της τηλεόρασης. Τον Φθινόπωρο του 77 οι Ε.Τ. ανήγγειλαν ότι «ανύψωσαν την βολή» και δολοφόνησαν τον διευθυντή της εφημερίδας «La Stampa» του Τορίνου.

Το 1978 η κυβέρνηση Αντρεότι τήρησε μία από τις προγραμματικές υποχρεώσεις της: διέλυσε την μυστική υπηρεσία SID που είχε αποδειχτεί ένα πραγματικό κέντρο ανατρεπτικών συνωμοσιών, και την αντικατέστησε με το SISMI (αντικατασκοπία) και το SISDE (εσωτερική ασφάλεια). Ταυτόχρονα διαλύθηκε και ο αντιτρομοκρατικός πυρήνας της αστυνομίας, ενώ το κοινοβούλιο ενέκρινε σχεδόν ομόφωνα μία αυστηρή έκτακτη νομοθεσία εις βάρος των ελευθεριών του πολίτη.

Τώρα έγινε γενικότερα αποδεκτή η διαπίστωση ότι «τα έκτακτα αυτά μέτρα αποδείχθηκαν πανίσχυρα για τον απλό πολίτη, αλλά ανήμπορα για το ένοπλο κόμμα»¹⁷. Η αριστερά όμως είχε αρχίσει τότε να θεωρεί την αριστερή τρομοκρατία το κύριο θέμα της πολιτικής δραστηριότητάς της.

Μία εβδομάδα πριν απαγάγουν τον πρόεδρο της Χριστιανοδημοκρατίας Άλντο Μόρο, οι Ε.Τ. κατέλαβαν στην Ρώμη το ραδιοφωνικό σταθμό του Ριζοσπαστικού Κόμματος και δολοφόνησαν τον ταγματάρχη των Καραμπινιέρων Μπεράντι στο Τορίνο, για να ματαιώσουν, ακόμη μία φορά, την δίκη εναντίον του ιστορικού πυρήνα της οργάνωσης.

Όταν μπήκε σε εφαρμογή η επιχείρηση Μόρο, οι ιταλικές υπηρεσίες ασφαλείας ήταν μόνον επιφανειακά, σύμφωνα με μία άποψη, απροετοίμαστες. Η αλήθεια είναι, ισχυρίζεται αυτή η άποψη, ότι ουσιαστικά η απαγωγή αυτή κατευθύνονταν από τις ιταλικές μυστικές υπηρεσίες μέσω –εικάζεται– του επί κεφαλής της επιχείρησης Μάριο Μορέτι.

Η άποψη αυτή δίνει ιδιαίτερη έμφαση στις προμήθειες όπλων που ο Μορέτι έλαβε για λογαριασμό των Ε.Τ. μεταξύ του '78 και του '80 από την Οργάνωση για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης στην Βηρυτό, χάρις στην διαμεσολάβηση του συνταγματάρχη Έλιο Τζοβανόνε, τοποτηρητή του SISMI στην λιβανική πρωτεύουσα. Ο Τζοβανόνε, που τώρα διώκεται δικαστικώς, είχε συνάψει το '74 μία «συμφωνία κυριών» μεταξύ του SISMI και των παλαιστινιακών οργανώσεων, σύμφωνα με την οποία οι παλαιστίνιοι θα απείχαν απ' την πραγματοποίηση ένοπλων επιχειρήσεων στο ιταλικό έδαφος, ενώ οι ιταλοί σε αντάλλαγμα δεν θα παρεμπόδιζαν άλλου είδους δραστηριότητες της ΟΑΠ στην Ιταλία. Η άποψη αυτή προέρχεται από τον χώρο του ΙΚΚ και αποτελεί επανέκδοση μιας παλιότερης αξιολόγησης της τρομοκρατίας σαν «επανεκδοχή της στρατηγικής της έντασης» που κυριάρχησε στις αρχές της δεκαετίας του '70. Γεγονός όμως είναι ότι η άποψη αυτή φαίνεται αδύνατη¹⁸.

Είναι σαφές ότι οι Ε.Τ. και οι υπόλοιπες ένοπλες ομάδες ήταν αναμφισβήτητα ένα παράνομο πολιτικό κίνημα, μέσα στο οποίο είχαν διεισδύσει κατά καιρούς πράκτορες ιταλικών και ξένων μυστικών υπηρεσιών¹⁹ και που σε μία ορισμένη φάση, όπως θα δούμε, θεώρησε σκόπιμο να συνεργαστεί με την οργανωμένη εγκληματικότητα.

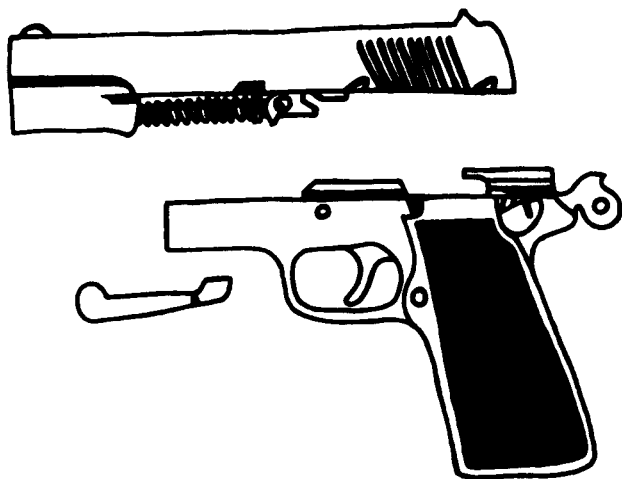
Αυτή η συνύπαρξη μέσα στις Ε.Τ. διαφορετικών πολιτικών σκοπιμοτήτων – άλλες αυ-

θεντικές, άλλες σίγουρα υστερόβουλες – εξηγεί και γιατί η επιχείρηση Μόρο παραμένει μετά από 7 χρόνια και τρεις δίκες, ένα αδιαπέραστο μυστήριο, που οι ίδιες οι Ε.Τ. δεν έκαναν τίποτα για να διαλευκάνουν. Ακόμη και μικρότερης σημασίας λεπτομέρειες δεν έχουν αποσαφηνιστεί: πόσοι και ποιοι συμμετείχαν στην απαγωγή του; Πού ακριβώς βρισκόταν η φυλακή του Μόρο; Ποιος τον εκτέλεσε; Με ποιο όπλο;²⁰

«Μόνον ένα οργανωμένο και ευρύ κίνημα μπορούσε να διαχειριστεί την απαγωγή του Μόρο και ταυτόχρονα να οργανώσει μία σειρά από δολοφονικές ενέργειες σ' όλη σχεδόν την Ιταλία μεταξύ του Μάρτη και του Μάη 1978. Απ' την άλλη, μία σειρά λεπτομέρειες κατά την διάρκεια της απαγωγής, ιδιαίτερα η δραματική κατάληξη της, μαρτυρούν μία τέλεια ενημέρωση γύρω από τις κινήσεις της Χριστιανοδημοκρατικής ηγεσίας: οι επαφές με την Ελεονόρα Μόρο, (σύζυγος του απαχθέντος), η καθημερινή κι ανενόχλητη διάδοση μηνυμάτων κι επιστολών του Μόρο, η ίδια η εγκατάλειψη του πτώματος του στο εβραϊκό «γκέττο» μεταξύ των κεντρικών γραφείων του ΙΚΚ και της Χριστιανοδημοκρατίας, το μεσημέρι, σε μία κεντρικότερη περιοχή που φρουρείται ασφικτικά κι όπου η κυκλοφορία είναι δυσκολότερη. Όλες αυτές οι άσκοπα ριψοκίνδυνες ενέργειες δεν φαίνονται να βρίσκουν μία κάποια εξήγηση παρά μόνον στο γεγονός ότι αυτοί που κυκλοφορούν στην αστυνομικρατούμενη τότε Ρώμη με τέτοια αυτοπεποίθηση ίσως υπολογίζουν στην κάλυψη κάποιου που καθιστά ασφαλείς κινήσεις που θα ήταν άσκοπα αλαζονικές για οποιαδήποτε παράνομη ομάδα»²¹.

Μέχρι τώρα, η κυριαρχούσα άποψη υποτιμούσε την αποτελεσματικότητα των υπηρεσιών ασφαλείας. Σοβαρό επιχείρημα θεωρείται η δημοσίευση από μέρους του υπουργού εσωτερικών Φραντσέσκο Κοσσίγκα, την επομένη της απαγωγής, ενός καταλόγου των πιθανών απαγωγέων που έβριθε από άτομα που είχαν εγκαταλείψει την πολιτική από μία δεκαετία και από τρομοκράτες που είχαν ήδη συλληφθεί.

Είναι επίσης γνωστό ότι οι ιταλικές υπηρεσίες ήταν τότε στα χέρια της μυστικής μασονικής Στοάς Π 2, ο ρόλος της οποίας κατά την διάρκεια της απαγωγής παραμένει ανεξιχνίαστος.

Μόλις όμως ξανασηματίστηκε ο αντιτρομοκρατικός πυρήνας του Ντάλλα Κιέζα, πάντα κατά την διάρκεια της απαγωγής, ανακαλύφθηκε το κρυψήγγο στην θία Γκράντολι της Ρώμης, το τυπογραφείο του ερυθροταξιαρχίτη Ενρίκο Τριάκα, ενώ στο Μιλάνο συνελήφθη ο Κορράντο Αλούνι (επί κεφαλής της ομάδας FCC).

Σήμερα είναι γνωστή η συζήτηση που διεξήχθη στις γραμμές του ένοπλου κόμματος κατά την διάρκεια της απαγωγής. Είναι γνωστό ότι η Πρώτη Γραμμή ζήτησε μάταια να λάβει μέρος στις «ανακρίσεις», καθώς και η σύγκρουση που πραγματοποιήθηκε μέσα στις Ε.Τ., μεταξύ εκείνων που επέμεναν για την δολοφονία του Μόρο (ομάδα Μορέττι) κι εκείνων που επεδίωκαν την απελευθέρωση του (ομάδα Μορούτσι-Φαράντα, που ήταν επί κεφαλής της ρωμαϊκής Φάλαγγας των Ε.Τ.).

Η κατάληξη θέβαια της απαγωγής δεν ήταν εκ των προτέρων προσχεδιασμένη. Γεγονός όμως είναι ότι ορατοί και αόρατοι πρωταγωνιστές της υπόθεσης συγκλιναν, ο καθένας για τις ιδιαίτερες σκοπιμότητες του, προς την εκτέλεση του Μόρο²².

Τα αποτελέσματα για την αριστερά ήταν ολέθρια: ό,τι είχε απομείνει από το κίνημα του '77 υπέστη το κύριο βάρος του κύματος καταστολής. Η Χριστιανοδημοκρατία αποκαταστάθηκε από το μαρτύριο του προέδρου της. Οι κομμουνιστές έγιναν όμηροι της πολιτικής εθνικής αλληλεγγύης, σύμφωνα με την οποία οποιαδήποτε κριτική από τα αριστερά κινδύνευε να τροδοτήσει την τρομοκρατία.

Μεταξύ της δολοφονίας του Μόρο και την σύλληψη του υπεύθυνου ανεφοδιασμού των Ε.Τ. Πατρίτσιο Πέτσι, τον Μάρτιο του 1980, το ένοπλο κόμμα αναδείχτηκε σε πρωταγωνιστή του ιταλικού πολιτικού θίου. Σ' αυτό βοήθησε και η πολιτική ηγεσία της χώρας όπως θα δούμε, καθιστώντας ακόμη πιο αδιαπέραστο το πέπλο μυστηρίου που καλύπτει τις τρομοκρατικές ενέργειες που ακολούθησαν.

Μετά την δολοφονία στην Ρώμη, τον Οκτώβριο του '78, του καθηγητή νομικής Αλφρέντο Παολλάλλα, η πρώτη μεγάλη κλίμακα επιχείρηση του ένοπλου κόμματος ήταν η ενέδρα εναντίον του εισαγγελέα Φεντέλε Καλβόζα στο χωριό Πάτρικα, έξω από την Ρώμη. Οι εκτελεστές ήταν μία μικρότερη τρομοκρατική ομάδα (UCC) καθοδηγούμενη από τους αδελφούς Τσεριάνι - Σεμπρεγκόντι, ρωμαίοι πατρίκιοι στενότερα διασυνδεδεμένοι με το Βατικανό. Οι FCC εξαρθώθηκαν σχεδόν αμέσως από τον πυρήνα του Ντάλλα Κιέζα.

Στις 29 Ιανουαρίου του '79 στο Μιλάνο η Πρώτη Γραμμή δολοφόνησε τον εισαγγελέα Αιμίλιο Αλεσσαντρίνι, που ήταν γνωστός στην Ιταλία γιατί διήυθνε τις έρευνες για την νεοφασιστική βομβιστική σφαγή στην Αγροτική Τράπεζα του Μιλάνου στις 12 Δεκεμβρίου 1969, εντοπίζοντας τις ευθύνες των νεοφασιστών Φρέντα και Βεντούρα και του πράκτορα του SID Γκουίντο Τζαννεττίνι. Η δολοφονία αυτή παραμένει ακόμη και σήμερα ανεξήγητη, γιατί ο Αλεσσαντρίνι θεωρούνταν ειλικρινής δημοκράτης ακόμη κι από τις εξωκοινοβουλευτικές αριστερές οργανώσεις, που είχαν δώσει την κύρια μάχη για την αποκάλυψη των νεοφασιστών βομβιστών.

Το '79 ο Αλεσσαντρίνι καθήκονε μία περιορισμένης εμβέλειας έρευνα γύρω από την μιλανέζικη Αυτονομία, ενώ κυρίως ασχολείτο με την υπόθεση του μεγαλοτραπέζιτη Γκουίντο Κάλβι και την τράπεζα του Banco Ambrosiano. Το ανακοινωθέν με το οποίο ανέλαβε τότε η Πρώτη Γραμμή την ευθύνη της δολοφονίας του στην πραγματικότητα δεν εξηγεί τους λόγους της εκτέλεσης. Εξίσου ελλιπείς υπήρξαν οι μαρτυρίες των πιο πρόσφατα ανανηψάντων της τρομοκρατικής αυτής οργάνωσης. Η πιο αληθοφανής εξήγηση είναι ότι στις αρχές του '79 το ένοπλο κόμμα έβαλε στο στόχαστρο την ίδια την αριστερά: στις 24 Ιανουαρίου οι Ε.Τ. δολοφόνησαν τον γραμματέα του κομμουνιστικού πυρήνα σε βιομηχανία της Γένοβας Γκουίντο Ρόσσα. Τα αίτια της ενέργειας αυτής προφανώς ήταν να εμποδιστεί η κινητοποίηση του ΙΚΚ στα εργοστάσια εναντίον των τρομοκρατών. Σε πιο πρόσφατη δίκη εναντίον της ηγεσίας της Πρώτης Γραμμής, ο Ρομπερτίνο Ρόσσο αι-

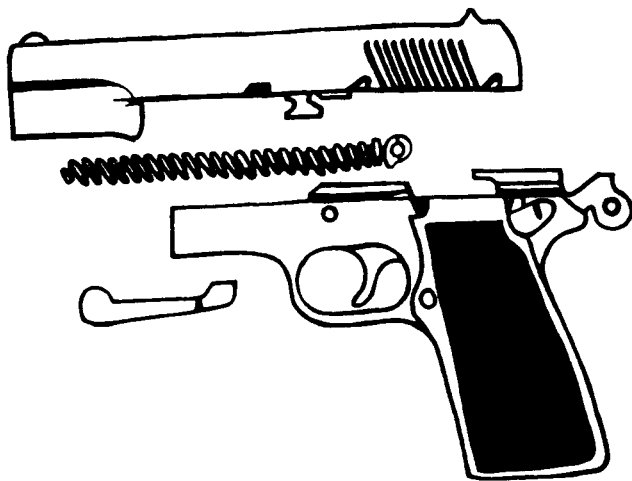
τιολόγησε την δολοφονία του Αλεξαντρίνι λέγοντας ότι «η οργάνωση είχε πληροφορίες ότι ετοίμαζε κύμα συλλήψεων εναντίον των συντρόφων». Μερικοί εκ των υστέρων εντόπισαν το κύμα αυτό στις συλλήψεις που έγιναν στις 7 Απριλίου 1979, όταν ο καθηγητής Τόβι Νέγκρι και οι σύντροφοι του της Αυτονομίας κατηγορήθηκαν ότι ανήκαν στην ηγεσία των Ε.Τ. Στην πραγματικότητα όμως οι συλλήψεις αυτές προετοιμάστηκαν από τον κομμουνιστή εισαγγελέα της Πάντοβα Πιέτρο Καλότζερο, και τίποτα δεν αποδεικνύει ότι ο Αλεξαντρίνι είχε κατά οποιονδήποτε τρόπο συμμετάσχει στις προκαταρκτικές ανακρίσεις.

Επίσης ο ισχυρισμός του ένοπλου κόμματος ότι οι δολοφονίες αυτές «έπλητταν τους ρεφορμιστές γιατί απέδιδαν αξιοπιστία στο Κράτος»²³ από πολιτική άποψη είναι αβάσιμος: στους πρώτους μήνες του '79 το ΙΚΚ βρισκόταν σε κρίσιμη κατάσταση αφού δεν είχε καταφέρει να περιορίσει την φθορά που του προκάλεσε η εθνική αλληλεγγύη. Στις γραμμές του κυριαρχούσε η εγκαρτέρηση. Ο Αντρέοττι σχημάτισε μία νέα κυβέρνηση, χωρίς τους σοσιαλιστές αυτή την φορά, που καταψηφίστηκε από την βουλή: τον Ιούνιο πραγματοποιήθηκαν πρόωρες εκλογές.

Η προεκλογική εκστρατεία των Ε.Τ. άρχισε τον Μάιο, όταν πολυάριθμη τρομοκρατική ομάδα κατέλαβε τα επαρχιακά γραφεία της Χριστιανοδημοκρατίας, στο κέντρο της Ρώμης.

Την παραμονή των εκλογών όμως συνελήφθησαν, πάντα στην Ρώμη, ο Βαλέριο Μορούτσι και η Αντριάνα Φαράντα, που εγκαταλείφθηκαν απ' τις Ε.Τ. γιατί είχαν εναντιωθεί στην εκτέλεση του Μόρο.

Οι εκλογές όμως δεν απέδωσαν τα αναμενόμενα από την άρχουσα τάξη αποτελέσματα: η Χριστιανοδημοκρατία ήλπιζε να φτάσει το 42-44%, πήρε όμως μόνον το 38%. Οι κομμουνιστές κατέθηκαν στο 30%, αλλά οι ριζοσπάστες – που αφιέρωσαν την προεκλογική εκστρατεία τους στην καταπολέμηση των εκτάκτων μέτρων – μπήκαν στο κοινοβούλιο για πρώτη φορά με 18 βουλευτές.

Τον Ιούλιο στην Ρώμη δολοφονήθηκε ο συνταγματάρχης των Καραμπινιέρων Αντόνιο Βαρίσκο και τον Σεπτέμβριο συνελήφθη βαριά τραυματισμένος ένας απ' τους οργανωτές της επιχείρησης Μόρο (κι ίσως ο άνθρωπος που τον σκότωσε), ο Πρόσπερο Γκαλλινάρι.

Στην βόρειο Ιταλία το ένοπλο κόμμα συνέχισε να πριμοδοτεί τον εργοστασιακό χώρο: τον Σεπτέμβριο η Π.Γ. δολοφόνησε ένα ακόμη ανώτερο στέλεχος της ΦΙΑΤ, τον μηχανικό Α. Γκιλιένο. Σε ανταπάντηση η βιομηχανία απέλυσε 41 εργάτες με την κατηγορία ότι είναι «ύποπτοι τρομοκράτες». Τον Δεκέμβριο κατελήφθη για μισή μέρα η σχολή Management της Ένωσης Βιομηχάνων στο Τορίνο και τραυματίστηκαν στα πόδια 8 καθηγητές. Το επεισόδιο αυτό προκάλεσε την επιβολή νέων έκτακτων μέτρων. Στις 15 Δεκεμβρίου ο Κοσσίγκα σχημάτισε κυβέρνηση που στις προγραμματικές υποχρεώσεις της είχε στην πρώτη θέση ακριβώς την επιβολή νέων εκτάκτων μέτρων. Τα νέα μέτρα ψηφίστηκαν κι απ' τους κομμουνιστές και τους σοσιαλιστές που δεν συμμετείχαν στην πλειοψηφία.

Το 1980 βρήκε το ένοπλο κόμμα στην επίθεση: οι Ε.Τ. κήρυξαν την «εκστρατεία εξολόθρευσης», προίμιο του «παρατεταμένου εμφύλιου πόλεμου». Τον Ιανουάριο τρεις αστυνομικοί δολοφονήθηκαν σε ενέδρα μέσα στο περιπολικό τους. Τον Φεβρουάριο δολοφονήθηκε, σε διάδρομο της σχολής πολιτικών επιστημών του πανεπιστημίου της Ρώμης ο αντιπρόεδρος του ανωτάτου δικαστικού συμβουλίου Βιττόριο Μπασελέ. Άλλοι τρεις κατώτεροι δικαστικοί δολοφονήθηκαν σχεδόν ταυτόχρονα στο Σαλέρνο, στο Μιλάνο και στην Ρώμη.

Τον Μάρτιο οι διωκτικές αρχές πέρασαν στην αντεπίθεση. Στο πολιτικό επίπεδο σχηματίστηκε, για πρώτη φορά μετά από 6 χρόνια, μία κυβέρνηση με τους σοσιαλιστές. Ταυτόχρονα, ο πυρήνας του Ντάλλα Κιέζα συνέλαβε στο Τορίνο τον Πατρίτσιο Πέτσι και τον Μάρκο Μικαλέττο, ανώτερα στελέχη των Ε.Τ., ενώ άλλα τέσσερα στελέχη σκοτώθηκαν στον ύπνο σε κρυψόφυγο τους στην Γένοβα. Ο Πέτσι γρήγορα άρχισε να αποκαλύπτει τα μυστικά της οργάνωσης και οι Καραμπινιέροι συνέλαβαν δεκάδες τρομοκράτες σ' όλη την Ιταλία²⁴.

Λίγους μήνες αργότερα και η Πρώτη Γραμμή είχε τον ανανήψαντα της, τον Μάρκο Σάνταλο. Ο άλλος ηγέτης της οργάνωσης, ο Μάρκο Ντονάτ-Κατέν, διέφυγε στην Γαλλία, ενώ ο πατέρας του παραιτήθηκε από αναπληρωτής γραμματέας της Χριστιανοδημοκρατίας.

Τον Μάιο του 1980 μία αυτοσχέδια τρομοκρατική ομάδα, η «Ταξιαρχία 28 Μαρτίου» – στην οποία αφθονούσαν οι πληροφοριοδότες – δολοφόνησε στο Μιλάνο τον υποδιευθυντή της εφημερίδας «Corriere Della Sera» Βάλτερ Τομπάτζι.

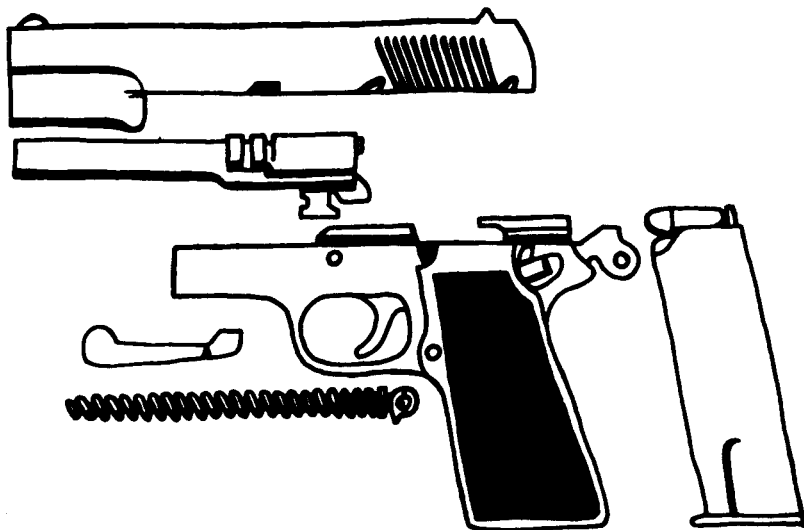
Ο μεγάλος αριθμός συλλήψεων έδωσε την εντύπωση ότι το καλοκαίρι - φθινόπωρο του 1980 το ένοπλο κόμμα ηττήθηκε.

Στις Ε.Τ. ξέσπασε μία οξεία διαμάχη μεταξύ των «μικλιταριστών» (που υποστήριζαν τη γραμμή της «παραδειγματικής ενέργειας»)²⁵ και της πτέρυγας που καθοδηγούνταν από τον εγκληματολόγο Τζοβάνι Σεντσάνι, που επεδίωκε να διασυνδεθεί με τον κοινωνικό χώρο και κυρίως με το «μέτωπο των φυλακών». Στο Μιλάνο η Φάλαγγα Βάλτερ Αλάζια (πήρε το όνομα ενός 17χρονου ερυθροταξιαρχίτη που σκοτώθηκε τον Δεκέμβριο του '76), θεωρεί τον εαυτό της εντελώς ανεξάρτητο από τις δύο πτέρυγες της οργάνωσης.

Αυτά τα σημεία κρίσης των Ε.Τ., σε συνδυασμό με τη βομβιστική ενέργεια στο σιδηροδρομικό σταθμό της Μπολόνια, στις 2 Αυγούστου 1980 (82 νεκροί), έκαναν πολλούς να θεωρήσουν ότι η δεξιά τρομοκρατία των μαζικών σφαγών αναβίωσε στην Ιταλία, ακριβώς για να αντικαταστήσει τις Ε.Τ. σε ένα κοινό σχέδιο αποσταθεροποίησης²⁶.

Όταν, στις 12 Δεκεμβρίου, οι Ε.Τ. απήγαγαν τον υπεύθυνο του ιταλικού υπουργείου δικαιοσύνης για τα σωφρονιστικά ιδρύματα, δικαστικό Τζοβάνι Ντ' Ούρσο, η ενέργεια αυτή θεωρήθηκε, σύμφωνα με το σκεπτικό που αναφέραμε, το κύκνειο άσμα του ένοπλου κόμματος.

Τα πολιτικά οφέλη της κρίσης αυτής του ένοπλου κόμματος δεν τα εισέπραξε η αριστερά, αλλά ο κυβερνητικός συνασπισμός και οι κατασταλτικοί μηχανισμοί του Κράτους που κέρδισαν μία πρωτοφανή, για τα ιταλικά δεδομένα, δημοτικότητα. Οι κομμουνιστές έδωσαν απ' την μία έναν απόλυτο χαρακτήρα στην αντιτρομοκρατική πολεμική τους, που την έκανε δυσανάγνωστη από μία αριστερή οπτική. Η Προλεταριακή Δημοκρατία, απ' την άλλη, που στο μεταξύ περισυνέλεξε τα απομεινάρια του κινήματος του '77 που δεν επέλεξαν τον δρόμο των όπλων, δεν κατάφερε να δώσει στο σύνθημα της «ούτε με το Κράτος, ούτε με τις Ε.Τ.» έναν ενεργητικό, κινητοποιητικό χαρακτήρα, αλλά παρέμεινε αδρανής κι ανήμπορος θεατής ενός πολέμου που διεξαγόταν στην αυλή του σπιτιού της. Ήδη ο Λουίτζι Φεραγιόλι απέδειξε άριστα πώς το ένοπλο κόμμα λειτούργησε αποσταθεροποιητικά για την αριστερά²⁷. Το φάντασμα της κρίσης αυτής της αριστεράς θα εμφανιστεί όμως ολόγυμνο μόνον τον Νοέμβριο του 1980, όταν η ΦΙΑΤ αποφάσισε να προβεί στην απόλυση χιλιάδων εργατών. Τα συνδικάτα ανταπάντησαν με απανωτές απεργιακές κινητοποιήσεις. Το ΙΚΚ, που ετοιμαζόταν να καταγγείλει και τυπικά την προηγούμενη πολιτική «εθνικής αλληλεγγύης», έριξε λάδι στην φωτιά: ο ίδιος ο Μπερλινγκουέρ έβγαλε λόγο έξω από το εργοστάσιο μιλώντας ανοιχτά για ενδεχόμενη κατάληψη. Οι προϋποθέσεις όμως για ριζοσπαστικοποίηση του αγώνα δεν υπήρχαν, όπως θα αποδειχτεί λίγες μέρες αργότερα, όταν δώδεκα χιλιάδες περίπου μεσαία και ανώτερα στελέχη της επιχείρησης διαδήλωσαν στο κέντρο του Τορίνου εναντίον της απεργίας. Τα συνδικάτα, παρά την αντίδραση των εργοστασιακών συμβουλίων, αναγκάστηκαν να αποδεχτούν τις απολύ-

σεις. Επρόκειτο για μία πρωτοφανή ήττα της αριστεράς παρόλο που στις περιφερειακές εκλογές που πραγματοποιήθηκαν την Άνοιξη του ίδιου χρόνου το ΙΚΚ ξεπέρασε το 30%.

Ο Ντ' Ούρσο λοιπόν απήχθη λίγες εβδομάδες μετά τον σχηματισμό της κυβέρνησης του χριστιανοδημοκράτη Φορλάνι, στην οποία συμμετείχε ξανά το Σοσιαλιστικό Κόμμα, μέσα στο οποίο έχει πια κυριαρχήσει η δεξιά πτέρυγα που καθοδηγείται από τον Μπεττίνο Κράξι.

Οι Ε.Τ. χειρίστηκαν την απαγωγή του Ντ' Ούρσο στα πρότυπα εκείνης του Μόρο. Αλλά αυτήν την φορά κατάφεραν να διασπάσουν τον πολιτικό κόσμο. Παρά την αντίδραση των δικαστικών και των άλλων κομμάτων, οι σοσιαλιστές άσκησαν πίεση ώστε ν' αρχίσουν ντε φάκτο διαπραγματεύσεις με τους τρομοκράτες και σαν αντάλλαγμα για την απελευθέρωση του Ντ' Ούρσο κατάφεραν να εξασφαλίσουν το κλείσιμο «για ανθρωπιστικούς λόγους», της φυλακής εξαιρετικής ασφαλείας που βρισκόταν στο ερημονήσι Αζινάρα. Οι Ε.Τ. προσπάθησαν ν' αυξήσουν το τίμημα και οργάνωσαν εξέγερση στις φυλακές (επίσης εξαιρετικής ασφαλείας) Πάλμι, στην Καλαβρία, στην οποία πρωτοστάτησαν οι φυλακισμένοι τρομοκράτες του ιστορικού πυρήνα. Επίλεκτες μονάδες των Καραμπινιέρων επανακατέλαβαν, μετά από ολόημερη μάχη, την φυλακή και οι Ε.Τ. ανταπάντησαν δολοφονώντας στη Ρώμη τον στρατηγό Γκαλβαλίτζι. Αφού στο τέλος οι Ε.Τ. κατάφεραν να επιβάλουν την δημοσίευση των ανακοινωθέντων τους, άφησαν ελεύθερο τον δικαστικό.

Τον Απρίλιο συνελήφθη ο Μάριο Μορέτι, χάρις σ' έναν πράκτορα της αστυνομίας, τον Ρενάτο Λόνγκο, που σε τρία χρόνια είχε καταφέρει να διεισδύσει στην ηγεσία του μιλιταριστικού τομέα της οργάνωσης «Κόμμα του Αντάρτικου».

Η άλλη πτέρυγα των Ε.Τ., με επί κεφαλής τον Τζοβάννι Σεντσάνι, όχι μόνον επιβίωσε, αλλά στο τέλος του Απρίλη απήγαγε τον γραμματέα της χριστιανοδημοκρατικής οργάνωσης Καμπανίας Τσίρο Τσιρίλλο. Τον Μάιο απήχθησαν σχεδόν ταυτόχρονα ο διευθυντής του πετροχημικού εργοστασίου του Πόρτο Μαργκέρα, Ταλιέρτσο, το στέλεχος της Άλφα Ρομέο, Σαντρούτσι (η απαγωγή αυτή πραγματοποιήθηκε από την Φάλαγγα Βάλτερ Αλάζια του Μιλάνου) και ο αδερφός του ανανήψαντος Πέτσι, Ρομπέρτο.

Ο Ταλιέρτσο και ο Πέτσι δολοφονήθηκαν. Ο Σαντρούτσι αφέθηκε ελεύθερος χωρίς ανταλλάγματα, ενώ η υπόθεση της απαγωγής Τσιρίλλο αποτελεί ένα ακόμη μυστήριο στην ιστορία της ιταλικής τρομοκρατίας. Έχει αποδειχτεί ότι η χριστιανοδημοκρατική ηγεσία άρχισε, διά μέσου των μυστικών υπηρεσιών, διαπραγματεύσεις με τους φυλακισμένους τρομοκράτες, σε συνεργασία με τον επίσης φυλακισμένο αρχηγό της Καμόρρα, Ραφαέλε Κούτολο. Τον Ιούνιο ο Τσιρίλλο αφέθηκε ελεύθερος, ενώ οι Ε.Τ. εισέπραξαν ένα ανεξακρίβωτο χρηματικό ποσό και η Καμόρρα μία σημαντική μερίδα εξουσίας στις φυλακές.

Η ανάμιξη αυτή των μυστικών υπηρεσιών και της οργανωμένης εγκληματικότητας προκάλεσε, μετά την απελευθέρωση του Τσιρίλλο, μία σειρά από μισητά περιστατικά που είναι δύσκολο να αξιολογηθούν: από την διοχέτευση στην εφημερίδα του ΙΚΚ «Unità» πλαστών εγγράφων της Χριστιανοδημοκρατίας, μέχρι τον θηριώδη αποκεφαλισμό του νεοφασίστα εγκληματολόγου Σεμεράρι, κ.α. Γεγονός είναι ότι για πρώτη φορά οι Ε.Τ. συνεργάστηκαν στενά με το οργανωμένο έγκλημα, αφού για μία ολόκληρη δεκαετία συνάντησαν σ' αυτό τον πιο αποτελεσματικό αντίπαλο στην προσπάθειά τους να επεκτείνουν την ένοπλη πάλη και στον ιταλικό νότο²⁸.

Στις 16 Δεκεμβρίου οι Ε.Τ. κατάφεραν να πραγματοποιήσουν την τελευταία θεαματική ενέργειά τους: την απαγωγή του αμερικανού στρατηγού Τζαίμς Ντόζιερ, στην Βερόνα. Ήταν η πρώτη φορά που η ιταλική τρομοκρατία έπληττε έναν στόχο του ΝΑΤΟ.

Κατά την διάρκεια της απαγωγής, τα υπολείμματα της Πρώτης Γραμμής, καθοδηγούμενα από τον Σέρτζο Σέτζο (και με την νέα ονομασία COLP – Οργανωμένοι Κομμουνιστές για την Προλεταριακή Απελευθέρωση) επιτέθηκαν εναντίον των φυλακών του Ροβίγκο κι

απελευθέρωσαν τέσσερις φυλακισμένες τρομοκράτισσες, μεταξύ των οποίων ήταν και η Σουζάννα Ρονκόνι.

Όλη αυτή η περίοδος κατέληξε στην συντριπτική και τελειωτική ήττα του ένοπλου κόμματος: ο Ντόζιερ απελευθερώθηκε από τα επίλεκτα σώματα NOCS των Καραμπινιέρων, όλη η Φάλαγγα που οργάνωσε την απαγωγή συνελήφθη και ο επί κεφαλής της, ο Αντόνιο Σαβάστα, ανένηψε. Ταυτόχρονα στην Ρώμη συνελήφθησαν ο Σεντσάνι κι όλη η ομάδα του «Μέτωπο των Φυλακών». Στο τέλος συνελήφθησαν και οι δραπέτισσες του Ροβίγκο.

Τότε, μεταξύ των εκατοντάδων τρομοκρατών που συλλαμβάνονταν αθρόα, άρχισε να επικρατεί και μία νέα μορφή πολιτικού κρατούμενου που δεν ταυτιζόταν ούτε με τους «ανανήψαντες», ούτε με τους «ανένδοτους»: πρόκειται για τους «διαχωρίσαντες» που επιμένουν ιδιαίτερα στα πολιτικά αίτια της αποτυχίας της ένοπλης πάλης και που σήμερα αντιπροσωπεύουν την πλειοψηφία των πρώην μελών ένοπλων οργανώσεων²⁹.

Σ' αυτήν την τελειωτική φάση της σύγκρουσης με τις ένοπλες ομάδες, ένα πρόσωπο κλειδί, ο στρατηγός Ντάλλα Κιέζα, είναι απών. Προήχθη σε υπαρχηγό των Καραμπινιέρων και κατόπιν σε νομάρχη του Παλέρμο, όπου θα δολοφονηθεί με μεγάλη ευκολία από την Μαφία στις 3 Σεπτεμβρίου του '82. Η θετική, για τις δυνάμεις ασφαλείας, κατάληξη της επιχείρησης Ντόζιερ έμεινε χωρίς ήρωες. Όχι μόνον γιατί ο επικεφαλής της υπόθεσης, ο επιθεωρητής της πολιτικής αστυνομίας Digos, Τζουλιάνο καταδικάστηκε, έναν χρόνο αργότερα, για τα βασανιστήρια στα οποία υπέβαλε τους συλληφθέντες (και απέφυγε την φυλάκιση μόνον διότι εξελέγη βουλευτής στο ψηφοδέλτιο του Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος), αλλά και γιατί δεν είναι ακόμη σαφές πώς η ιταλική αστυνομία κατάφερε να εντοπίσει την φυλακή του Ντόζιερ. Το ιταλικό υπουργείο εσωτερικών αναγνώρισε επίσημα ότι στις έρευνες κατά την διάρκεια της απαγωγής συμμετείχαν και αμερικανοί εμπειρογνώμονες. Ο ιταλικός τύπος ανέφερε επανειλημμένα ότι μεταξύ των εμπειρογνώμωνων αυτών ήταν και ο πράκτορας του SISMI Φραντσέσκο Πατσιέντσα, άτομο διασυνδεδεμένο με την αμερικανική CIA και την Μαφία, που σήμερα καταζητείται από την ιταλική δικαιοσύνη για την συμμετοχή του στην μυστηριώδη δολοφονία του μεγαλοτραπεζίτη Ρομπέρτο Κάλβι.

Γεγονός όμως είναι ότι μόλις η ιταλική τρομοκρατία έπληξε, για πρώτη φορά, έναν αμερικανικό στόχο, προαναγγέλλοντας εν μέρει το νέο κύμα ευρωτρομοκρατίας που θα κάνει την εμφάνισή του τον χειμώνα '84-'85, υπέστη και την τελειωτική ήττα της. Από τότε οι ενέργειες των Ε.Τ. ήταν μηδαμινές, αποσπασματικές, και μαρτυρούν ότι τα μέλη τους που απέφυγαν την σύλληψη, δεν είναι σε θέση να στήσουν μία οργανωτική δομή που να συγκρίνεται μ' εκείνη του παρελθόντος, κι ακόμη λιγότερο να επεξεργαστούν μία τουλάχιστον κατανοητή γραμμή δράσης. Ύστερα από τον Ντόζιερ, οι Ε.Τ. λήστεψαν μερικά όπλα από στρατώνες της Ρώμης και της Καζέρτας, αποπειράθηκαν να δολοφονήσουν τον σοσιαλιστή καθηγητή εργατικού δικαίου Τζίνο Τζούνι και σκότωσαν, στη συνοικία EUR της Ρώμης, τον αμερικανό Leamon Hunt, επί κεφαλής της πολυεθνικής ειρηνευτικής δύναμης στο Σινά. Επιχειρήσεις που εμφανίζονται σαν σποραδικές στιγμές ανέφελους θηναμίας στο Σινά. Επιχειρήσεις που εμφανίζονται σαν σποραδικές στιγμές ανέφελης θηναμίας³⁰ χωρίς πια κανένα πολιτικό σχέδιο να τις καθοδηγεί. Η κρίση αυτή με το πέρασμα του χρόνου επιδεινώθηκε στο οργανωτικό επίπεδο, αφού τον χειμώνα του '83 η Πρώτη Γραμμή ανήγειρε από τις φυλακές την αυτοδιάλυση της, ενώ τον Οκτώβριο του '84 οι Ερυθρές Ταξιαρχίες-Κόμμα του Αντάρτικου (συνολικά καμιά εκατοστή άτομα) υπέστησαν στο Παρίσι μία νέα διάσπαση.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

1. Σε δημοσκόπηση του ινστιτούτου Monitorscope που δημοσιεύτηκε τον Ιούνιο του '84, το 36,2% των ερωτηθέντων θεώρησε την τρομοκρατία «το γεγονός των τελευταίων 50 ετών της ιταλικής ιστορίας για το οποίο οι μελλοντικοί ιστορικοί θα αφιερώσουν περισσότερη προσοχή». Ακολουθούν ο φασισμός (16,6%), η μεταπολεμική ανοικοδόμηση (13,8%) και η αντίσταση (12,2%).

2. Για την κοινωνική καταγωγή των πολιτικών κρατουμένων στην Ιταλία (όχι μόνον της αριστεράς) βλ. την έρευνα που έκανε η σχολή στατιστικής του πανεπιστημίου της Ρώμης (επιμέλεια Έντσο ντ' Αρκάντζελο) και που παρουσιάστηκε στο τύπο στις 11/1/85: σύμφωνα με την έρευνα αυτή το 41% των πολιτικών κρατουμένων είναι διπλωματούχοι ή φοιτητές. Το 24% έχουν απολυτήριο ανώτερου εκπαιδευτικού ιδρύματος. Το 76% ήταν απασχολούμενοι. Απ' αυτούς το 40,56% εργάτες, το 29,45% υπάλληλοι ή καθηγητές, το 19,45% ελεύθεροι επαγγελματίες, το 8,7% ανώτερα στελέχη επιχειρήσεων ή δημόσιων οργανισμών και, τέλος, το 2,2% άνεργοι ή συνταξιούχοι.

3. Η άποψη ότι η τρομοκρατία είναι κόρη της μαρξιστικής αριστεράς διατυπώθηκε από τον Τζανπάολο Πάνσα στο *Storie Italiane di violenza e terrorismo*, εκδ. Laterza, Μπάρι, 1983. Ο Πάνσα εντοπίζει έναν υπαρκτικό παράγοντα σε μία σειρά διανοούμενους που αποπροσανατολίστηκαν από την χαώδη διαδικασία κοινωνικού μετασχηματισμού της δεκαετίας '60 και '70, και που θρήκαν σαν μόνη διέξοδο την θεωρητικοποίηση πρώτα και την διεξαγωγή ύστερα της ένοπλης πάλης.

4. Επιμένουμε σ' αυτό αφού υπήρξε μία προσπάθεια να συμπεριληφθεί η «εγκληματική τρομοκρατική περίπτωση» στην γενικότερη κατηγορία της οργανωμένης εγκληματικότητας, βλ. άρθρο του δικαστικού Γκουίντο Νέλπι Μοντόνα στην «Repubblica» 17/7/82. Η αντίθετη άποψη βρίσκεται στο δοκίμιο του Άντζελο Μπολάφφι *Le Categorie Politiche del terrorismo: Appunti di Ricerca*, στο «Laboratorio Politico», 4, Ιούλιος - Αύγουστος 1982.

5. Αυτή ακριβώς είναι η θεωρητική βάση της δίκης εναντίον της ηγεσίας της οργανωμένης Αυτονομίας, γνωστή σαν υπόθεση «7 του Απριλίου». Για περισσότερα βλ. συνεντεύξεις του Λουίτζι Φεργαγιόλι και του Τόνι Νέγκρι στο «Τετράδιον», 8, Άνοιξη '84.

6. Ακριβώς τις μέρες της απαγωγής του Μόρο ο παλαιάμαχος σοσιαλιστής ηγέτης Ρικκάρντο Λομπάρντι εξέφρασε τις αντιρρήσεις του για την χρήση του όρου «τρομοκρατία»: «Τρομοκρατία είναι εκείνη η ποταπή πράξη που στοχεύει να πλήξει όχι εκείνους που θεωρούνται εχθροί, αλλά να προκαλέσει ταραχές και τρόμο, χωρίς να νοιάζεται καθόλου για το ποιος θα είναι το θύμα. Οι Ερυθρές Ταξιαρχίες, με στρεβλή κι εκφυλισμένη λογική, πλήττουν, με τρόπο αποτρόπαιο και φρικτό, εκείνους που θεωρούν ηγέτες ή εκπροσώπους ενός εχθρικού στρατού». Αναφέρεται από τον Τζόρτζο Γκάλλι στο «Panorama», 12 Νοεμβρίου '84. Το δοκίμιο αυτό ήταν ιδιαίτερα κατατοπιστικό και βοήθησε στην σύνταξη του παρόντος άρθρου, ιδιαίτερα σ' ότι αφορά την περίοδο '78-'82. Για την προηγούμενη περίοδο, αναντικατάστατο είναι το *Rapporto sul terrorismo* του Μάουρο Γκαλλένι, εκδ. Rizzoli, Μιλάνο, 1981.

7. Το αναφέρει ο κοινωνιολόγος Λουτσάνο Γκαλλίνο στο σοσιαλιστικό περιοδικό «Monoporaio», 3, Μάρτιος '80: «Οι έρευνες που πραγματοποίησε το δικό μου καθώς και άλλα ινστιτούτα ανάμεσα στους εργάτες της ΦΙΑΤ και τις σχέσεις τους με την τρομοκρατία μαρτυρούν ότι ο χώρος εν δυνάμει συναίνεσης διακυμαίνεται γύρω στο 25-30%».

8. Για τις ένοπλες οργανώσεις του ΙΚΚ που επιβίωσαν μέχρι το '49, και σε μερικές περιπτώσεις και μέχρι το '52, βλ. το δοκίμιο του Τσέζαρε Μπερμάνι *La Volante Rossa*, στο περιοδικό «Primo Maggio», 9-10, Χειμώνας 77-78.

9. Τζόρτζο Γκάλλι στο «Panorama», 12/11/84, σπ.π.

10. Οι απαρχές των Ερυθρών Ταξιαρχιών και των ΝΑΠ βρίσκονται στο διβλίο του Αλεσσάντρο Σίλι, *Mai piu senza fucile*, εκδ. Vallecchi, Φλωρεντία, 1977. Είναι η βιογραφία του Ρομπερτό Ονιμπένε και άλλων ερυθροταξιαρχιτών του Ρηγίου της Αιμιλίας, του Κούρτσο και της Καγκόλ στην μεταφορά τους από το Τρέντο στο Μιλάνο, καθώς και των ιδρυτών των ΝΑΠ στην Νάπολι, των αδελφών Μαντίνι, του Σέρτζο ντι Φορτσέλλα και του Τζόρτζο Παντισάρι.

11. Για την μυστηριώδη περιπέτεια του εκδότη Φελτρινέλλι και της ομάδας του, βλ. το συλλογικό έργο *L' affare Feltrinelli*, εκδ. Stampa Club, Μιλάνο, 1972.

12. Όλα τα στοιχεία γύρω από την τρομοκρατική δράση στην περιοχή της Γένοβας από το 1969 μέχρι το 1979 περιέχονται στο *Terrorismo e nuovo estremismo*, επιμέλεια του Τμήματος «Προβλήματα του Κράτους» της επαρχιακής επιτροπής Λιγουρίας του ΙΚΚ.

13. Γι' αυτόν τον λόγο επινοήθηκε ένα «επαναστατικό παρελθόν» του Τζιρόττο στην Λατινική Αμερική με έργα όπως αυτό του Μαουρίτσιο Κιέριτσι *Fratello Mira*, εκδ. Fratelli Fabbri, Μιλάνο, 1973.

14. Ο αρχιεπισκοπικός Κόκο είχε διεξάγει επίσης έρευνες γύρω από την Μαφία, την δολοφονία του προέδρου της κρατικής εταιρείας πετρελαίου Ενρίκο Ματτέο το 1962 κ.α.

15. Την υποστηρίζει ο Κορράντο Σταγιάνο στο *L' Italia Nichilista: Il caso Marco Donat Cattin*, εκδ. Feltrinelli, Μιλάνο, 1982. Το βιβλίο αυτό είναι ιδιαίτερα πλούσιο σ' ότι αφορά τις απαρχές της Πρώτης Γραμμής.

16. Μια αργοπορημένη και σε πολλά σημεία ασαφής αυτοκριτική της Αυτονομίας σε σχέση με το κίνημα του '77, βρίσκεται στο συλλογικό κείμενο *Do you remember revolution?* του '83: «Η οργανωμένη Αυτονομία θρυσκόταν παγιδευμένη ανάμεσα στην γκεττοποίηση απ' την μια και την άμεση σύγκρουση με το κράτος από την άλλη». Πιο ριζική η αυτοκριτική των Ερυθρών Ταξιαρχών: «Σε μία κοινωνία που διαπερνιόταν από βαθύτατους μετασχηματισμούς, οι Ε.Τ. παρέμειναν αγκιστρωμένες στο αρχικό τους σχήμα που μετατράπηκε σ' έναν ιδεολογικό μύθο-πρότυπο, άκαμπτο κι ανίκανο να απαντήσει στα νέα προβλήματα που έθεταν οι αναδυόμενες κοινωνικές δυνάμεις και τα νέα επαναστατικά υποκείμενα... Δεν είναι τυχαίο ότι το Κίνημα του '77 δεν έγινε αντιληπτό και κατανοητό από τις Ε.Τ. ούτε στο ελάχιστο». Συνέντευξη του Ρενάτο Κούρτσο, στο *Αυτοκριτική του Αντάρτικου*, εκδ. Κομμούνια, Αθήνα, 1983, που περιέχει και το προηγούμενο κείμενο.

17. Βάλτερ Βατσέλλιο στο *Come sempre, meno liberi*, εκδ. Bertani, Βερόνα, 1980, που περιέχει και μία διεξοδική όσο κριτική ανάλυση των εκτάκτων μέτρων.

18. Είναι η άποψη των Τζουζέππε Τζούπο και Μαρίνι Ρέκκια στο *Operazione Moro*, εκδ. Garzanti, Μιλάνο, 1984: «Ο Μόρο, σε μία από τις επιστολές που έγραψε από την φυλακή ανέφερε ρητώς τον Τζοβανόνε σαν τον κατάλληλο άνθρωπο για να αναλάβει τις διαπραγματεύσεις με τους απαγωγείς του».

19. Για την περίπτωση του πράκτορα των αμερικανικών μυστικών υπηρεσιών Ρόναλντ Σταρκ και για το ρόλο του στις Ε.Τ., βλ. την συνέντευξη με τον τρομοκράτη Ενρίκο Παγκέρα στο περιοδικό «Ευγορεο» 17/1/83. Περισσότερες πληροφορίες για την υπόθεση αυτή, καθώς και την παρουσία άλλων πρακτόρων στις ιταλικές ένοπλες οργανώσεις βλ. Τζουζέππε Ντε Λούτσις, *Storia dei Servizi Segreti in Italia*, εκδ. Editori Riuniti, Ρώμη, 1984.

20. Βλ. την επίσημη εκδοχή στην «Έκθεση της Κοινοβουλευτικής Επιτροπής Έρευνας για την Σφαγή στην Βία Φάνι, για την Απαγωγή και την Δολοφονία του Άλντο Μόρο και για την Τρομοκρατία στην Ιταλία», που κατετέθη στην γενική συνέλευση του Κοινοβουλίου στις 29/6/83, εκδ. Tipografia del Senato, Ρώμη 1983. Καθώς και την απόφαση του πρωτοβάθμιου κακούργοδικείου της Ρώμης εναντίον 63 κατηγορούμενων των Ε.Τ. για την υπόθεση Μόρο. Για την δευτεροβάθμια εκδίκαση, που όμως δεν έδωσε απάντηση σ' αυτά τα ερωτηματικά, βλ. «Panorama 20/1/85».

21. Τζόρτζο Γκάλλι στο «Panorama» 12/11/84, σπ.π.

22. Αυτό είναι το συμπέρασμα που θγαίνει από την κατάθεσή του Βαλέριο Μορούτσι και της Αντριάνα Φαράντα στην δεύτερη εκδίκαση της υπόθεσης Μόρο, τον Ιανουάριο του '85 στην Ρώμη. Αλλά και ο «ανένδοτος» Μάριο Μορέττι, στην μοναδική του συνέντευξη («Espresso» 2/12/84), φαίνεται της ίδιας γνώμης: «Εμείς αναλάβαμε όλη την πολιτική ευθύνη που επέφερε η εκτέλεση της θανατικής καταδίκης (του Μόρο, σ.σ.), αλλά άλλοι έχουν την ευθύνη ότι αρνήθηκαν διαπραγματεύσεις που ήταν επικτότατες». Και οι τρεις τρομοκράτες έπαιξαν πρωτεύοντες ρόλους στην επιχείρηση Μόρο.

23. Βλ. ανακινωθέν των Ε.Τ. *Na χτυπήσουμε τα μερλιγκοκερικά σκυλιά*, 27/1/79.

24. Το ιστορικό της μεταμέλειας του Πέτσι βρίσκεται στο αυτοβιογραφικό βιβλίο του ίδιου *Io, l' Infame*, εκδ. Mondadori, Μιλάνο, 1983, που είναι επίσης ενδεικτικό του «ήθους» ορισμένων ηγετικών στελεχών των Ε.Τ.

25. Για μία εξαντλητική παρουσία των απόψεων της «μilitarιστικής» πτέρυγας των Ε.Τ. βλ. Πρόσπερο Γκαλλινάρι, Μπρούνο Σεγκέτι, κ.α., *Politica e Rivoluzione*, εκδ. Giuseppe Mai, Μιλάνο, 1983. Είναι η απάντηση στην κριτική αντίληψη του Κούρτσο και της υπόλοιπης ιστορικής ηγεσίας ότι «ένα αντάρτικο που στηρίζεται σε γραμμές εξωτερικές προς το Μητροπολιτικό Προλεταριάτο είναι καταδικασμένο να αποτύχει», στο *Αυτοκριτική του Αντάρτικου*, σπ.π.

26. Βλ. πρακτικά του σεμιναρίου -η τρομοκρατία των σφαγών: η απάντηση του δημοκρατικού κράτους», που έγινε στην Μπολόνια από τις 31/7 μέχρι τις 4/8/82, όπου ουσιαστικά κυριάρχησε αυτή η άποψη.

27. Βλ. το *Τρομοκρατία και κρίση του όψιμου καπιταλισμού* του Λουίτζι Φεραγιόλι στο *Βία και πολιτική*, εκδόσεις Στοχαστής, Αθήνα 1985.

28. Η «αναγκαιότητα για τις Ε.Τ.» να συνάψουν σχέσεις με την οργανωμένη εγκληματικότητα του ιταλικού νότου, μέσα στην οποία υπάρχουν «επαναστατικές δυνατότητες», θεωρητικοποιείται στην πολυγραφημένη έκδοση των ιδίων των Ε.Τ. *L' Albergo del peccato* (1981;)

29. Για το πρόβλημα των φυλακισμένων τρομοκρατών που «διαχώρισαν την θέση τους» από την ένοπλη πάλη, χωρίς όμως να αποκαλύπτουν τα απόρρητα της πρώην οργάνωσής τους, καθώς και τα σχετικά σχέδια νόμου που τους αφορούν, βλ. το βιβλίο που επιμελήθηκε ο Ντιανιέλε Ρεπέττο *Il Clandestino e finito?* εκδ. Dossier Adnkronos, Ρώμη, 1984. Η νομοθεσία που ελαφρύνει την θέση των «ανανήψαντων» τρομοκρατών (εγκρίθηκε στις 29/5/82) βρίσκεται στο βιβλίο του Μαουρίτσιο Λάντι *I Casi di non punibilita dei terroristi «Pentiti»*, εκδ. Giuffre, Βαρέζε, 1983.

30. Ένα εξαιρετικό ντοκουμέντο γύρω απ' τα κατάλοιπα των Ε.Τ. το δημοσίευσε το περιοδικό «Espresso», 29/5/83. Πρόκειται για τα πρακτικά της «ανάκρισης» από μέρος των Ε.Τ., της δεσμοφύλακα Τζεράνα Στεφανίνι, 57 ετών, που απήχθη στις 28 Ιανουαρίου του '83 και δολοφονήθηκε λίγες μέρες αργότερα. Αναδημοσιεύουμε χαρακτηριστικά: «Ερ. Γιατί κάνεις αυτήν την δουλειά; Απ. Γιατί την κάνω; Ερ. Ναι. Απ. Αλλιώς τι θα φάω; Ερ. Δεν έβρισκες δουλειά; Απ. Όχι, έπρεπε να πάω να κάνω την υπηρέτρια... αν δεν με πονούσαν οι ρευματισμοί η σκολίωση και η αρθρίτιδα θα πήγαινα. Ερ. Και η γιαγιά μου είναι 55 χρονών και βρίσκεται περίπου στην δικιά σου κατάσταση, κι όμως δεν έβαζε δουλειά στην φυλακή, αλλά έβγαλε τον κόλο της για να τα θγάλει πέρα».

ΣΗΜΕΙΩΣΗ ΤΕΤΡΑΔΙΩΝ

Τα σχέδια είναι παρμένα από την «Tricontinental», τεύχος 8, Σεπτέμβριος-Οκτώβριος, Αβάνα 1968.